

SUOMEN
TAITEILIJAJA
SEURA

Sivistysvaliokunta

Viite: Kirjallinen asiantuntijalausuntopyyntö 4.10.2017

LAUSUNTO HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle
valtion talousarvioksi vuodelle 2018:

Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvät sopimus- ja korvauskäytännöt Suomessa ja muissa Pohjoismaissa. Mahdollisuudet ottaa Suomessa laajasti käyttöön ns. näyttelypalkkiosopimusmalli. Tähän liittyvät mahdolliset kehittämis- ja pilottihankkeet ja niistä saadut tulokset.

Suomen Taiteilijaseura (STS) kiittää mahdollisuudesta lausua ns. näyttelypalkkiosopimusmallista.

STS on 2010-luvun alusta lähtien tavoitellut Suomeen näyttelypalkkiosopimusta, joka takaisi kuvataiteilijalle palkan tai palkkion museonäyttelyyn eteen tehdystä työstä. Sopimus olisi merkittävä teko sekä kuvataiteilijoiden heikon toimeentulon kohentamiseksi että symbolisesti, sillä sen myötä myös Suomessa tunnustettaisiin, että kuvataiteilija on arvostettu ammattilainen, jonka työ on taidemuseoille elintärkeää. Ilman kuvataiteilijan tekemiä teoksia ei taidemuseoilla olisi näyttelysaleissaan mitään näytettävää.

STS on viime vuosina edistänyt näyttelypalkkiosopimuksen käyttöönottoa sekä selvittämällä erilaisia kansainvälisiä malleja toteuttaa näyttelypalkkiosopimus että mallintamalla kuvataiteilijoiden työtehtäviä museonäyttelyissä ja tarjoamalla ammattikuvataiteilijoille tietoa sekä koulutusta liittyen sopimusneuvotteluihin. Vertailut ja selvitykset osoittavat, että Suomessa käytävä keskustelu taiteilijoiden palkkioista on osa kansainvälistä liikettä, jonka tavoitteena on taata tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen korvaus museonäyttelyistä myös kuvataiteilijoille.

Näyttelypalkkiosopimus on keskeinen osa viime vuosien taidepoliittista keskustelua Suomessa. Se liittyy laajempaan kysymykseen ilmaisen työn teettämisestä ja kuvataiteilijoiden tulotasosta. STS:n ja Teollisuustaiteen Liitto Ornamon kokoama kattava tieto nykyisestä tilanteesta auttaa tarkastelemaan, kuinka sopimuskulttuuria ja taiteilijan tekemän työn korvaamista voitaisiin Suomessa edistää. Suomella on hyvä mahdollisuus nousta kansainvälisen kehityksen kärkeen ja esikuvaksi siinä, kuinka näyttelypalkkiosopimus edistää taiteellista työtä ja kuvataiteen asemaa yhteiskunnassa.

Kuvataiteilijoiden toimeentulo ja museoiden maksamat korvaukset

Kuvataiteilijoiden toimeentulo on kaikista ammattitaiteilijoista heikointa. Taiteen edistämiskeskuksen julkaiseman Taiteilijan asema 2010 -tutkimuksen (2014) mukaan taiteilijoiden konstruoitu mediaanitulo vuonna 2010 oli 30 000 € vuodessa. Kuvataiteilijoilla vastaavat tulot olivat vain 20 220 €. Tutkimuksen mukaan peräti joka kolmas suomalainen ammattikuvataiteilija alittaa EU:n pienituloisuuden rajan, joka vuonna 2010 oli 14 700 euron vuosiansio.

Kuvataiteilijoiden heikko toimeentulo selittyy pitkälti rakenteellisilla syillä. Kuvataiteilija saa vain ani harvoin taiteellisesta työstään palkkaa, sillä alalta puuttuvat työllistävät rakenteet. Siinä missä esittävien taiteiden kentällä VOS-laitokset työllistävät sekä työsuhteisia että freelancer-taiteilijoita, kuvataiteessa VOS-tukea saavat taidemuseot eivät säännönmukaisesti maksa kuvataiteilijoille korvausta näyttelyiden pitämisestä.

Suomen Taiteilijaseuran ja Teollisuustaiteen Liitto Ornamon tekemän kyselytutkimuksen (2016) mukaan peräti 77 % vastaajista ei koskaan ollut saanut korvausta museossa pitämästään näyttelystä. Ainoastaan kolme prosenttia vastaajista oli aina tai usein onnistunut neuvottelemaan korvauksen museonäyttelyn pitämisestä.

Kyselyn tulos on vahvassa ristiriidassa sen kanssa, että taidemuseot maksavat palkkaa tai korvauksia omalle henkilökunnalleen, näyttelyn arkkitehtuurista vastaavalle arkkitehdille, näyttelyn ilmeestä vastaaville graafisille suunnittelijoille, avajaistarjoiluista vastaavalle cateringille jne.

Ainoastaan kuvataiteilijalla, jonka teosten varaan näyttely rakentuu, teetetään säännönmukaisesti ilmaista työtä. Kuvataiteilijan taloudellista ahdinkoa lisää entisestään se, että taiteilijan vastuulle jää kustantaa taiteellisessa työssä käytettävät materiaalit ja työvälineet sekä työtilan kustannukset. Kuvataiteilija tyypillisesti rahoittaa taiteellisen työnsä muilla kuin taiteeseen liittyvillä töillä, ja myös tulonsiirtojen merkitys kuvataiteilijan toimeentulossa on suuri.

Suomen Taiteilijaseuran mielestä näyttelypalkkiosopimus parantaisi olennaisesti kuvataiteilijoiden heikkoa toimeentuloa ja auttaisi vähentämään kuvataiteen alalla esiintyvää ilmaisen työn teettämisen ongelmaa. Sopimus auttaisi kehittämään alan kehittymättömiä sopimus- ja korvauskäytäntöjä. Myös sopimuksen symbolinen merkitys olisi suuri; se osoittaisi, että korkeasti koulutetut kuvataiteilijat ovat arvostettu ja tärkeä ammattiryhmä, joiden työ on olennaisen tärkeää koko suomalaisen kuvataiteen kannalta.

Kansainvälinen kehitys

STS:n tekemän selvityksen (Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista, 2015) mukaan kuvataiteilijat ympäri maailmaa vaativat nyt korvausta museoissa tekemästään työstä. Kansainvälistä keskustelua asiasta käydään tällä hetkellä etenkin Pohjois-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Selvitys on osa näyttelypalkkiosopimuksen pilotointi- ja tutkimustyötä.

Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa valtion rahoitusta saavien museoiden tulee maksaa taiteilijalle korvaus taiteilijan teosten julkisesta näyttämisestä. Korvauksen maksuperusteissa sekä laskutavoissa on kuitenkin eroja maiden välillä. Ruotsissa on ollut vuodesta 2009 voimassa MU-sopimus, jonka maksuperusteissa huomioidaan näyttelyn kesto, näyttelyn taiteilijoiden määrä sekä museon koko. Norjassa ja Tanskassa korvaus puolestaan lasketaan perustuen pääosin teosmäärään ja teosten arvoon. Lisäksi esimerkiksi Kanadassa on 2015 otettu käyttöön taiteilijajärjestöjen ja National Gallery of Canadan välinen sitova minimipalkkiosopimus.

Suomen näyttelykorvaus on tällä hetkellä tekijänoikeudellinen. Näyttelyn järjestäjä maksaa taiteilijalle korvauksen teosten näyttämisestä teoslajin ja näyttelyajan perusteella. STS:n tavoittelema näyttelypalkkiosopimus ei

korvaa tekijänoikeudellisia korvauksia, vaan sopimus takaisi tekijänoikeuskorvauksen lisäksi taiteilijalle korvauksen näyttelyn eteen tehdystä työstä.

Pohjoismaisessa keskustelussa on viime vuosina korostunut erityisesti kolme syytä parantaa kuvataiteilijan asemaa: näyttelypalkkion tai -korvauksen halutaan parantavan kuvataiteilijoiden toimeentuloa, kirjallista sopimista halutaan lisätä ja taiteessa tapahtuneet muutokset tulee huomioida korvauskäytännöissä. Esimerkiksi installaatiot ja performanssit vaativat, että taiteilija tekee runsaasti työtä teoksen eteen nimenomaisesti näyttelytilassa. Teosten lukumäärään perustuva korvauskäytäntö ei kuitenkaan tunnista tällaisia työkeskeisiä taidemuotoja. Ruotsin MU-sopimus huomioi osallistumiskorvauksessa myös taiteilijan tekemän työmäärän.

Näyttelypalkkiosopimuksen pilotointi

STS pilotoi näyttelypalkkiosopimusta opetus- ja kulttuuriministeriön avustuksen turvin seuran Nuoret 2015 -näyttelyssä, joka oli esillä Helsingin Taidehallissa 28.11.2015–3.1.2016. Näyttelysopimusmallin pilotointi -selvitys on koottu näyttelyn taiteilijoilta kahdella kyselytutkimuksella kerätyn tiedon perusteella. Kyselyillä selvitettiin sitä, miten taiteilijat arvioivat näyttelyhanketta ja siihen liittyviä tehtäviä sopimuskäytännöistä saatujen kokemusten ja koulutuksen kautta. Selvityksessä painottuu taiteilijoiden työajan käytön ja sen sisältämien erilaisten toimintojen arviointi.

Suomen Taiteilijaseuran pilotoinnissa hyödynnettiin Teollisuustaitteen Liitto Ornamon Ruotsissa käytössä olevan näyttelypalkkiosopimuksen pilottia syksyllä 2014 Designmuseon Keramiikka tilassa -näyttelyssä.

Nuoret 2015 -näyttelyyn osallistui 23 taiteilijaa ja kaksi taiteilijaryhmää. Näyttelyssä oli mukana installaatioita, maalauksia, valokuvia, videoteoksia, vuorovaikutteinen mediataideteos ja ääniteos. Taiteilijoille järjestettiin koulutusta etenkin sopimus- ja neuvottelukysymyksistä mutta myös viestinnästä, oman työn organisoimisesta jne. Neuvontapäivien lisäksi taiteilijoilla oli mahdollisuus saada henkilökohtaista neuvontaa läpi koko syksyn näyttelyyn, erityisesti teosten hinnoitteluun ja sopimukseen liittyvissä asioissa.

Pilottihankkeessa pyrittiin kartoittamaan etenkin sitä, kuinka paljon aikaa taiteilijoilla kuluu muuhun kuin taiteelliseen työhön näyttelyn yhteydessä. Näitä muita työtehtäviä ovat mm. teosten valokuvaaminen, hinnoittelu, ripustussuunnittelu ja ripustus, markkinointi ja viestintä sekä yleisöpalveluihin liittyvät tehtävät.

Edellä mainittuihin näyttelyn järjestämiseen ja sen viestintään sekä markkinointiin liittyviin toimintoihin Nuoret 2015 -näyttelyn taiteilijat käyttivät keskimäärin 33–36 tuntia eli lähes yhden työviikon mittaisen ajan.

Näyttelypalkkiosopimus

Näyttelypalkkiosopimuksen edistäminen, siihen liittyvä tutkimustyö ja sopimuksen pilotointi on vahvistanut STS:n näkemystä siitä, että Suomeen tarvitaan sopimus museoiden ja taiteilijoiden välille. Seuran näkemys on, että sopimus tulisi solmia taiteilijan ja näyttelyn järjestävän tahon välille, ilman kolmansia osapuolia tai vähintäänkin siten, että taiteilija saa korvauksen tekemästään työstä suoraan näyttelyn yhteydessä.

Näyttelypalkkiosopimuksessa tulee määritellä minimikorvaus, joka taiteilijalle maksetaan näyttelyn eteen tehdystä työstä. Ruotsin MU-sopimuksen mallin mukaisesti voidaan huomioida näyttelyyn osallistuvien taiteilijoiden määrä, museon koko ja tyypillinen kävijämäärä jne. Keskeistä on kuitenkin huomioida nimenomaisesti sen työn määrä, jonka taiteilija käyttää näyttelyn valmisteluun, ripustukseen, markkinointiin, viestintään jne. Tässä suhteessa erilaiset kuvataiteen lajit eroavat merkittävästi toisistaan, eikä teosten määrään sidottu korvausmalli vastaa kuvataiteen alalla tapahtuvaa kehitystä. Taiteilija saattaa esittää näyttelyssä esimerkiksi vain yhden kookkaan video- tai veistosinstallaation. Tällöin teosten määrä on pieni, mutta installaatio on teostyyppinä erittäin työllistävä etenkin ripustuksen osalta. Taiteilijalla saattaa kulua kymmeniä tunteja teoksen valmisteluun näyttelytilassa, missä tapauksessa oikeudenmukainen tapa korvata tehty työ olisi sitoa korvaus työtuntien määrään.

Taidenäyttelyt ovat keskeinen ja elintärkeä osa ammattikuvataiteilijan työtä. Näyttelyiden yhteydessä tehdyn työn tunnistaminen ja sen

korvaaminen merkitsee taiteilijoille parempaa mahdollisuutta ansaita toimeentuloa omalla taiteellisella työllään. Näyttelypalkkiosopimus osoittaa tahtoa kitkeä taiteilijoiden tekemä ilmainen työ kuvataidealalta ja vahvistaa ammattikuvataiteilijoiden asemaa yhteiskunnassa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön kesällä 2017 lanseeraama kokeilu uudesta museoille suunnatusta avustusmuodosta, joka on tarkoitettu taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkioiden kattamiseen, on hyvä avaus asian ratkaisemiseen. Avustusmuodon vakiinnuttaminen olisi tärkeä askel kohti näyttelypalkkion juurruttamista osaksi taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjä. Näyttelypalkkion maksamisen ei tulisi perustua vapaaehtoisuuteen, vaan yleisiin suomalaisen työelämän pelisääntöihin. Niinpä maksaminen tulisi jatkossa sitoa osaksi VOS-kriteeristöä.

Helsingissä 18.10.2017

Kirsi Korhonen
toiminnanjohtaja

Markus Renvall
puheenjohtaja

Suomen Taiteilijaseura on kuvataiteen asiantuntija- ja vaikuttajaorganisaatio, jonka tehtävänä on edistää kuvataiteilijan ammatissa toimimisen edellytyksiä ja vahvistaa kuvataiteen asemaa yhteiskunnassa. Seura edustaa 3 000 ammattikuvataiteilijaa.

Linkit lausunnossa mainittuihin selvityksiin:

Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista, <http://artists.fi/wp-content/uploads/2015/12/Selvitys-Pohjoismaiden-ja-muutaman-muun-maan-n%C3%A4yttelypalkkioista-ja-korvauksista.pdf>

Kyselytutkimus: Kuvataiteilijoiden kokemuksia museoiden ja gallerioiden näyttelykäytännöistä, http://artists.fi/wp-content/uploads/2014/06/STS_Ornamo_kysely_2016.pdf

Näyttelypalkkiosopimuksen pilotointiprojekti NUORET 2015 -näyttelyssä , https://www.dropbox.com/s/gystnab94ed72dm/MU_pilotti_Nuoret2015.pdf?dl=0